WAGENINGEN
UNIVERSITY & RESEARCH

Postbus Postbus 29703 | 2502 LS 'S GRAVENHAGE

Ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur
Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Wageningen
Economic Research

Internationaal Beleid

DATUM
15 juli 2024

ONDERWERP
Advies TEWG eco-regeling 2025

UW KENMERK
AS/JW/2419814

POSTADRES
Postbus Postbus 29703
2502 LS 'S GRAVENHAGE

BEZOEKADRES
Droevendaalsesteeg 4
6708 PB WAGENINGEN

INTERNET
www.wur.nl/economic-research

KvK NUMMER
09098104

[redacted]

TELEFOON
[redacted]

E-MAIL
[redacted]

Geachte lezer,

Deze brief bevat herziene en nieuwe adviezen voor specifieke vragen van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit rond de eco-regeling voor 2025. De brief biedt een update van het advies voor puntentoekenning en waardebepaling van zowel bestaande als nieuwe eco-activiteiten, en een advies over aanpassingen aan de gewassenlijsten. De adviezen zijn opgesteld met input van verschillende experts en zijn verdeeld over drie bijlagen.

Bijlage 1 omvat vier onderdelen: herbeoordeling van bestaande eco-activiteiten op basis van nieuwe inzichten, overkoepelend advies voor onveranderde eco-activiteiten, aanpassing van de beschrijvingen voor groenbedekking en strokenteelt, en de introductie van twee nieuwe eco-activiteiten (Tagetes patula teelt en voedselbossen). Bijlage 2 beschrijft de waardebepaling van deze nieuwe eco-activiteiten. Bijlage 3 beoordeelt, op verzoek van LNV, suggesties van sectorpartijen voor de gewassenlijsten voor eco-activiteiten en stelt aanvullende aanpassingen voor.

De adviezen zijn gebaseerd op expertkennis, aangevuld met literatuur waar mogelijk. De experts zijn gekozen op basis van hun specifieke deskundigheid en brede landbouwkundige kennis, waardoor recente ontwikkelingen, ook wanneer deze nog niet in de literatuur zijn beschreven, in het onderzoek zijn meegenomen.,

Met vriendelijke groet,

[redacted]

Wageningen Economic Research develops economic expertise for government bodies and industry in the field of food, agriculture and the natural environment. Wageningen Economic Research is accredited with ISO 9001.

1 Bijlage 1: Advies TEWG puntentoekenning eco-regeling 2025[1]

1.1 Vraag aan de TEWG

De beschrijvingen en doelstellingen van de individuele eco-activiteiten zijn in 2022 door experts beoordeeld (zie Stout en Polman, 2022; hieronder 'Expertadvies 2022')[2]. In het voorjaar van 2024 is de TEWG gevraagd het Expertadvies 2022 (en latere addenda) van een update te voorzien en deze aan te vullen voor twee nieuwe eco-activiteiten voor 2025 (vraag Fenna van Selm, LNV, 20 maart 2024).

De update bestaat uit vier onderdelen:

- Voor een aantal eco-activiteiten geldt dat de beschrijving sinds de expertbeoordeling in 2022 onveranderd is gebleven. In dit geval is bekeken of voortschrijdende inzichten uit onderzoek aanleiding geven tot een aangepaste beoordeling, zie sectie 1.2.
- Voor een aantal onveranderde eco-activiteiten bieden we een overkoepelend advies ten aanzien van de beoordeling voor biodiversiteit en landschap, zie sectie 1.3
- Voor twee eco-activiteiten worden in 2025 de beschrijvingen aangepast (groenbedekking en strokenteelt). In dit geval is gekeken of de gewijzigde beschrijving zou moeten leiden tot een aangepaste beoordeling. Ook voor deze eco-activiteiten worden voortschrijdende inzichten uit onderzoek meegewogen, zie sectie 1.4.
- In 2025 worden twee nieuwe eco-activiteiten toegevoegd: de teelt van Tagetes patula in de bestrijding van aaltjes en voedselbossen. Voor deze activiteiten wordt een beoordeling gemaakt op basis van de huidige inzichten, zie sectie 1.5.

In de eco-regeling, zoals deze gepubliceerd is op de website van RVO[3], wijken de toegekende punten in een aantal gevallen af van het Expertadvies 2022. Deze analyse toont geen overtuigende redenen om af te wijken van het initiële advies zoals gegeven in het Expertadvies 2022, tenzij hier expliciet op wordt ingegaan. In deze update van het advies is het uitgangspunt dan ook het Expertadvies 2022 en niet de punten per eco-activiteit zoals gepubliceerd op de website van RVO.

1.2 Update onveranderde eco-activiteiten

Enkele eco-activiteiten vragen om aandacht omdat er nieuwe inzichten zijn verkregen die de oorspronkelijke beoordelingen beïnvloeden, of omdat de oorspronkelijke beoordeling is gemaakt op basis van een randvoorwaarde/aanname, die niet is opgenomen in de omschrijving van de eco-activiteit:

Grasklaver:

---

[1] Bijlage is opgesteld in mei 2024 door Bo Stout (CLM Onderzoek en Advies) & Nico Polman (Wageningen Economic Research)

[2] Stout en Polman, 2022; "Score activiteiten op doelstellingen in de eco-regelingen van het Nationaal Strategisch Plan", CLM-1107, Culemborg. Aangevuld door het addendum van juni 2022 bij deze publicatie.

[3] https://www.rvo.nl/sites/default/files/2024-01/Punten%20en%20waarde%20eco-activiteiten%202024.pdf

Advies: Verlaag de score voor klimaat voor grasklaver van 4 naar 2 punten, of leg additionele voorwaarden vast in de omschrijving met betrekking tot kunstmestverschuiving op bedrijfsniveau.
Onderbouwing: In het Expertadvies 2022 is voor grasklaver 4 punten toegekend voor klimaat, gebaseerd op de aanname dat zowel de reductie van lachgasemissie bij aanwending als koolstofdioxide-emissie bij de productie van kunstmest toegerekend mag worden aan deze eco-activiteit. Een andere belangrijke voorwaarde was dat een besparing op kunstmest door de teelt van grasklaver niet leidt tot een verschuiving van het kunstmestgebruik naar andere teelten binnen het bedrijf. Voor grasklaver geldt dezelfde stikstofgebruiksnorm als voor grasland, wat betekent dat de totale stikstofruimte van een bedrijf gelijk blijft wanneer grasland plaats maakt voor grasklaver. Observaties van praktijkgerichte bodemadviseurs, waaronder experts van CLM en WUR, tonen echter aan dat de kunstmest die 'overblijft' doordat grasklaver minder kunstmest nodig heeft, regelmatig in een andere teelt (grasland) wordt ingezet. Deze observaties zijn gebaseerd op frequente interacties met boeren, waarbij het volmaken van de 'mestruimte' een gebruikelijke praktijk is. Hieruit blijkt ook dat grasklaver regelmatig aanzienlijk zwaarder wordt bemest dan de richtlijnen van het Handboek Bodem en Bemesting voorschrijven, waardoor de klaver niet gestimuleerd wordt om zelf stikstof vast te leggen in symbiose met *Rhizobium* bacteriën. Zolang de stikstofgebruiksnormen voor grasklaver en grasland gelijk blijven en binnen de omschrijving van de eco-activiteit geen voorwaarde wordt vastgelegd, dat er geen verschuiving van het kunstmestgebruik mag plaatsvinden op bedrijfsniveau, is het advies om de score voor klimaat te verlagen tot 2 punten.

Precisiebemesting:
Advies: Score voor klimaat verlagen van 1 naar 0, of leg voorwaarden over een reductie in kunstmestgebruik op perceelsniveau vast in de omschrijving.
Onderbouwing: In 2024 krijgt deze eco-activiteit 1 punt voor klimaat. Dit is echter alleen van toepassing als precisiebemesting werkelijk leidt tot de inzet van minder meststoffen. In de praktijk kan echter sprake zijn van een herverdeling van meststoffen op het perceel. Voor de waterkwaliteit kan dit alsnog nuttig zijn, omdat de benutting door het gewas iets kan stijgen. Voor klimaat heeft een herverdeling echter geen meerwaarde, als het totale gebruik van (kunst)meststoffen niet daalt. De score voor klimaat moet dus aangepast worden naar 0 punten, tenzij de voorwaarde wordt opgenomen dat precisiebemesting leidt tot een zekere vermindering (een nader te bepalen percentage) van het kunstmestgebruik ten opzichte van volvelds bemesten.

Precisiegewasbescherming
Advies: Score voor waterkwaliteit verlagen van 4 naar 3; score voor biodiversiteit verlagen van 2 naar 1 en dit combineren met een aanvullende voorwaarde over een reductie in middelengebruik op perceelsniveau.
Onderbouwing: In 2022 was de omschrijving van deze eco-activiteit nog zeer ruim. Later is een uitsplitsing ontstaan tussen 'biologische bestrijding' en 'precisiegewasbescherming'. Op basis van de huidige omschrijvingen is een aanpassing in de scores voor waterkwaliteit en biodiversiteit en de voorwaarden van precisiegewasbescherming wenselijk. In vergelijking met biologische bestrijding is precisiegewasbescherming minder positief voor waterkwaliteit en biodiversiteit. Er wordt immers nog steeds gebruik gemaakt van chemische gewasbeschermingsmiddelen. In 2024 scoren beide activiteiten 4 punten voor waterkwaliteit en 2 punten voor biodiversiteit. Het voorstel is om de score voor de activiteit precisiegewasbescherming te verlagen naar 3 punten voor waterkwaliteit en 1 punt voor biodiversiteit. Op dit moment ontbreekt daarnaast een belangrijke voorwaarde voor de eco-activiteit precisiegewasbescherming, die maakt dat er daadwerkelijk een effect op waterkwaliteit en biodiversiteit kan optreden. In de

voorwaarden voor precisiegewasbescherming zou moeten worden opgenomen dat de totale dosering per hectare (significant/een nader te bepalen percentage) lager moet zijn dan de maximale, wettelijke dosering die bij een standaardbespuiting wordt toegepast. Als dit geen voorwaarde is, kan een herverdeling van de dosering op perceelsniveau plaatsvinden waarbij per hectare een gelijkblijvende hoeveelheid gewasbeschermingsmiddelen wordt toegepast. Dit leidt niet tot het gewenste effect op waterkwaliteit of biodiversiteit.

1.3 Voorwaarden voor doelbereik biodiversiteit en landschap

Naast bovengenoemde adviezen met betrekking tot specifieke eco-activiteiten, is er een algemeen advies dat van toepassing is op de score voor biodiversiteit en landschap voor meerdere eco-activiteiten. Het betreft de volgende eco-activiteiten: natte teelt, bufferstrook met kruiden (langs bouwland/grasland), grasland met kruiden en houtig element (overige houtige elementen).[4] In elk van deze gevallen is in het expertadvies 2022 een score toegekend met als aanname/voorwaarde dat er gebruik zou worden gemaakt van uitsluitend inheemse soorten én dat de eco-activiteit passend zou zijn bij het betreffende landschap. Dit is echter niet als voorwaarde in de omschrijving van de eco-activiteiten opgenomen, waardoor een aantal eco-activiteiten momenteel een hogere waardering voor biodiversiteit heeft dan terecht is. Het dringende advies is om het gebruik van inheemse soorten als voorwaarde op te nemen en deze eco-activiteiten alleen toe te staan in passende landschappen. De toelichting voor dit advies is als volgt:

Advies: Een voorwaarde opnemen dat uitsluitend gebruik mag worden gemaakt van inheemse plantensoorten in vier eco-activiteiten. Als dit niet gebeurt, de score voor biodiversiteit verlagen voor deze vier eco-activiteiten.
Onderbouwing: De biodiversiteit in Nederland is extreem sterk afgenomen. Niet alleen onder de inheemse wilde fauna (vogels, insecten etc.) is er sprake van grote dalingen in aantallen en diversiteit, ook wilde flora heeft het zwaar[5]. Dit komt door de wisselwerking tussen flora en fauna: insecten zijn afhankelijk van planten voor voedsel en voortplanting, en planten hebben insecten nodig voor bestuiving. Er is daarbij onderscheid te maken in specialisten (flora en fauna die afhankelijk zijn van hele specifieke soorten voor voedsel en voortplanting dan wel bestuiving) en generalisten, die door veel verschillende soorten kunnen worden bediend. Dalende trends in het voorkomen, abundantie en spreiding van specialisten zijn al decennia zichtbaar. De laatste jaren blijkt dat ook generalisten het zwaar hebben en soms ineens weg te kunnen vallen. Monitoringsdata zijn nog niet voor alle soortgroepen langjarig beschikbaar. Op basis van de beschikbare data lijkt vooral de afname van insecten die kenmerkend zijn voor het agrarisch landschap onverminderd door te gaan.[6]

Het versterken van biodiversiteit moet dan ook als doel hebben om de inheemse én gebiedseigen flora en fauna te ondersteunen en te herstellen. Eco-activiteiten kunnen hierin een essentiële rol spelen, maar uitsluitend door in te inzetten op inheemse

---

[4] Voor voedselbossen geldt een vergelijkbaar advies, maar dit wordt in meer detail en toegespitst op voedselbossen toegelicht in paragraaf 1.5.

[5] Pan, K., Marshall, L., de Snoo, G. R., & Biesmeijer, J. C. (2024). Dutch landscapes have lost insect-pollinated plants over the past 87 years. *Journal of Applied Ecology*.

[6] Meesters, H. et al. (2024), Kennisdocument Basiskwaliteit Natuur. https://samenvoorbiodiversiteit.nl/updates/2024/02-februari/svbd-kennisdocument-basiskwaliteit-natuur.pdf
Kleijn, D. et al. (2018), Achteruitgang insectenpopulaties in Nederland: trends, oorzaken en kennislacunes. Wageningen: Wageningen Environmental Research.

plantensoorten, zoals kruiden in een bufferstrook of de aanplant van een houtig element. Met de zaai of aanplant van uitheemse soorten worden vooral generalisten bediend, zoals de honingbij, die een sterke concurrentie vormt voor de solitaire en meer gespecialiseerde wilde bijen. Zolang er geen voorwaarde wordt opgenomen dat gebruik moet worden gemaakt van inheemse soorten, is het advies om de score voor biodiversiteit voor de betreffende eco-activiteiten naar beneden bij te stellen ten opzichte van de maximale score die is toegekend in het expertadvies 2022, zie Tabel 1. Het dringende advies is om de voorwaarde van inheemse plantensoorten op te nemen in de omschrijving van de eco-activiteiten. Dit heeft een sterke voorkeur boven het verlagen van de score voor biodiversiteit bij gelijkblijvende voorwaarden.

Het advies voor biodiversiteit komt er samengevat als volgt uit te zien, zie Tabel 1.

Tabel 1: Adviezen en scores in RVO-regeling voor biodiversiteit voor 4 eco-activiteiten

	Natte teelt	**Bufferstrook met kruiden**	**Grasland met kruiden**	**Houtig element (overig)**
Beoordeling expertadvies 2022[a]	0-2	1-3[b]	0-2	3
Score in RVO regeling 2024	2	3[c]	1	3[c]
Advies bij huidige omschrijving	1	1	1	2
Advies mits inheemse soorten vereist worden	2	2[d]	1[e]	3[f]

[a] Dit betreffen veel range scores afhankelijk van de voorwaarden die gesteld zouden worden aan de gebruikte soorten.
[b] De oorspronkelijke beoordeling was 2-3, maar dit is aangepast in het addendum van juni 2022.
[c] Dit is na correctie voor de vermenigvuldigingsfactor die door RVO is gebruikt bij lijnvormige niet-productieve elementen.
[d] Voor een score van 3 punten, moet de bufferstrook verplicht meerjarig zijn.
[e] Voor een score van 2 punten, is ook aangepast maaibeheer nodig.
[f] Voor houtig element (heg, haag, struweel) is de voorwaarde van inheemse soorten al wel opgenomen. Het lijkt logisch om dit op dezelfde wijze ook op te nemen voor houtig element (overig).

Advies: Het advies is om eco-activiteiten, waarvan de inpassing in het landschap van groot belang is, alleen open te stellen in gebieden waar zij passend zijn.
Onderbouwing: Voor landschap geldt een vergelijkbare redenering als voor biodiversiteit, met name voor natte teelten en houtige elementen: op het eerste gezicht lijken deze elementen een aantrekkelijke toevoeging aan het landschap, omdat ze landschappelijke diversiteit bieden. Echter, moet het element wel passend zijn bij het landschap dat men wil behouden en versterken (zie ook Expertadvies 2022). Daarnaast kan een element dat niet passend is bij het landschap een negatief effect hebben op de biodiversiteit. Zo kan in een open weide- of akkerlandschap de aanleg van houtige elementen zoals bosjes verstorend werken voor weide- of akkervogels die een open landschap nodig hebben om in te kunnen broeden. Het advies is om eco-activiteiten, waarvan de inpassing in het landschap van groot belang is, alleen open te stellen in gebieden waar zij passend zijn. Hoewel dit wellicht niet haalbaar is in de regeling van 2025, is het dringende advies om dit zo snel als

mogelijk door te voeren. Het sluit tevens aan bij overkoepelende opmerkingen in het Expertadvies 2022 om gebiedsgericht te werk te gaan en de juiste eco-activiteiten op de juiste locaties in te zetten.

1.4 Eco-activiteiten met aangepaste beschrijvingen

In 2025 wordt de omschrijving aangepast voor twee eco-activiteiten: groenbedekking en strokenteelt. Dit leidt tot de volgende aanbevelingen:

Groenbedekking
Advies: Score voor alle doelen ongewijzigd laten.
Onderbouwing: Voor groenbedekking wordt aan de beschrijving van 2024 toegevoegd dat het gewas mag doodvriezen. Als dit gebeurt, betekent het – zeker als het gewas op dat moment pas matig ontwikkeld is – dat het perceel feitelijk braak komt te liggen. De bijdrage aan de groene doelen wordt in dat geval beperkt. Het lijkt echter niet redelijk om de scores voor groenbedekking om die reden te verlagen, immers vallen de weersomstandigheden buiten de invloed van de agrariër en zijn deze niet te voorspellen. Daar komt bij dat door klimaatverandering strenge vorst steeds minder voorkomt. Het advies is dus om de score voor alle doelen ongewijzigd te laten.

Strokenteelt
Advies: Score in afwachting van voortschrijdende inzichten voor alle doelen ongewijzigd laten.
Onderbouwing: Voor strokenteelt wordt de voorwaarde gewijzigd dat ten minste vijf gewassen in stroken worden geteeld. Dit verandert in 2025 naar vier gewassen. Veel onderzoek naar strokenteelt is nog gaande en een van de grote vraagstukken blijft welke combinaties van gewassen tot de grootste voordelen leiden. In afwachting van meer onderzoek is het advies om de score niet aan te passen op basis van een aanpassing van minimaal vijf naar vier gewassen. Er zijn echter een aantal relevante inzichten ten aanzien van strokenteelt die mogelijk van invloed zijn op de score voor biodiversiteit:

- Smalle stroken (<6m) hebben een sterker effect op natuurlijke vijanden (functionele agrobiodiversiteit), terwijl broedvogels juist de voorkeur geven aan bredere stroken of monoculturen van gewassen die vroeg bedekt zijn en tijdens het broedseizoen met rust worden gelaten[7]. In een strokenteeltsysteem met één strookbreedte is het mogelijk lastig om zowel natuurlijke vijanden als broedvogels te stimuleren.
- Het stimuleren van natuurlijke vijanden (en tevens bestuivers) in een strokenteeltsysteem is vooral effectief bij de inzet van stroken met bloemen en bloeiende kruiden bestaande uit inheemse soorten. Op dit moment is dit geen voorwaarde voor de eco-activiteit strokenteelt.

Op dit moment is het advies om de score voor biodiversiteit (2 punten) ongewijzigd te laten, gezien het vele onderzoek naar strokenteelt dat nog gaande is. In de toekomst kunnen bovengenoemde inzichten in combinatie met nieuwe onderzoeksresultaten aanleiding vormen om de scores te herzien of de voorwaarden voor strokenteelt aan te passen.

[7] https://anog.nl/wp-content/uploads/2022/08/factsheet-veenkolonien-akkervogels_v0200.pdf

1.5 Nieuwe eco-activiteiten

In 2025 worden er twee nieuwe eco-activiteiten geïntroduceerd: de teelt van Tagetes patula voor de bestrijding van aaltjes en voedselbossen.

Tagetes patula als aaltjesbestrijding
Advies: vanaf 2025 wordt de eco-activiteit Tagetes patula opengesteld. Op basis van de voorwaarden zoals aangeleverd door RVO is het advies als weergegeven in tabel 2.

Tabel 2: Scores voor eco-activiteiten rustgewas (2022) en Tagetes als aaltjesbestrijding

	Water-kwaliteit	Klimaat	Bodem	Biodiversiteit	Landschap
Rustgewas (Stout en Polman, 2022)	4	4	4	1	1
Tagetes als aaltjesbestrijding	4	2	4	1-2	2

Onderbouwing: In 2024 kan Tagetes patula geteeld worden als gewascode binnen de eco-activiteiten rustgewas, groenbedekking, bufferstrook, onderzaai vanggewas en groene braak. De beoordeling van deze eco-activiteiten is echter generiek, wat betekent dat het een gemiddelde beoordeling betreft voor de gewascodes die binnen een eco-activiteit zijn toegestaan. Tagetes patula heeft echter het specifieke vermogen om bepaalde soorten schadelijke aaltjes te bestrijden, met name Pratylenchus penetrans, en wordt om deze reden vanaf 2025 als aparte eco-activiteit opgenomen. Als vertrekpunt nemen we de beoordeling van de eco-activiteit rustgewas (waar Tagetes tot en met 2024 onder valt) zoals beoordeeld in het expertadvies 2022. Op basis van de voorwaarden voor 'Tagetes als aaltjesbestrijding' zoals aangeleverd door RVO is het advies als weergegeven in Tabel 2.

Voor klimaat een score van 2 punten. Als rustgewas draagt Tagetes bij aan de opbouw van bodemorganische stof, maar in vergelijking met granen is de aanvoer van effectieve organische stof (EOS) veel beperkter, zeker wanneer sprake is van een relatief late inzaai[8]. De score voor bodem is, net als bij rustgewassen, 4 punten. Tagetes heeft een goede beworteling die bijdraagt aan de bodemstructuur, laat na afsterven een mulchlaag achter voor de bodem en bestrijdt het schadelijke aaltje P. penetrans.

De score voor waterkwaliteit is vergelijkbaar met die voor rustgewassen: de inzet van gewasbeschermingsmiddelen is voor beide eco-activiteiten beperkt (t.o.v. andere akkerbouwgewassen), de stikstofgebruiksnorm is met 80-90 kg N redelijk beperkt en na de teelt wordt over het algemeen niet veel resterende stikstof aangetroffen in de bouwvoor[9]. Daarnaast vormt de teelt van Tagetes tegen P. penetrans een alternatief voor de inzet van de werkzame stof fosthiazaat, dat belastend is voor de waterkwaliteit.

[8] Handboek Bodem en Bemesting – Aanvoerbronnen effectieve organische stof, https://www.handboekbodemenbemesting.nl/nl/handboekbodemenbemesting/ingangen/handeling/organische-stofbeheer/organische-stofbalans/aanvoerbronnen-effectieve-organische-stof.htm

[9] Handboek Groenbemesters – Afrikaantjes, https://edepot.wur.nl/474551

Voor biodiversiteit een score van 1-2 punten: het bloeiende gewas biedt voedsel in de vorm van nectar aan diverse insecten en het gewas kan beschutting bieden aan dieren. Het betreft echter een korte teelt, waardoor de bijdrage aan biodiversiteit beperkt blijft.

Het effect op landschap is heel tijdelijk bij eenjarige teelten, maar gewasdiversiteit draagt wel positief bij aan landschapsbeleving en Tagetes is als bloeiend gewas aantrekkelijk om te aanschouwen.

Voedselbos

Advies: Vanaf 2025 wordt de eco-activiteit voedselbos opengesteld. Op basis van de voorwaarden zoals aangeleverd door RVO is het advies als weergegeven in tabel 3.

Tabel 3: Scores voor eco-activiteit voedselbos

	Water-kwaliteit	**Klimaat**	**Bodem**	**Biodiversiteit**	**Landschap**
Voedselbos	4	4	4	1	2

Onderbouwing: De toelichting is als volgt: een voedselbos kan veel koolstof vastleggen in boven- en ondergrondse biomassa en bodemorganische stof. Daarnaast mag geen bemesting worden toegepast, dus vinden er geen directe of indirecte emissies via de productie en aanwending van (kunst)mest plaats. Zodoende een score 4 voor klimaat. De bodem wordt in een voedselbos niet verstoord, want conform de voorwaarden mag geen grondbewerking plaatsvinden. Ook worden er geen gewasbeschermingsmiddelen toegepast die het bodemleven kunnen verstoren en is er jaarrond sprake van een diverse begroeiing en bewortelingspatroon. Zodoende een score 4 voor bodem. Dezelfde score geldt voor waterkwaliteit: doordat zowel bemesting als gewasbeschermingsmiddelen niet zijn toegestaan zijn de risico's op uit- en afspoeling beperkt. Er is jaarrond sprake van begroeiing en bomen zorgen voor diepe beworteling, zodat nutriënten die vrijkomen uit de bodem of gewasresten kunnen worden benut.

De score voor biodiversiteit en landschap is complexer. Een voedselbos kan potentieel een grote bijdrage leveren aan biodiversiteit en een verrijking zijn voor het landschap.[10] Zoals te lezen valt in paragraaf 1.3 vereist dit echter wel een inzet van (uitsluitend) inheemse plantensoorten. Sinds de komst van het eerste voedselbos in 2009 zijn er landelijk een groot aantal voedselbosinitiatieven ontstaan in vele verschillende vormen en maten. Uit een verkenning onder veertien van deze voedselbossen blijkt dat een groot aantal van de aangeplante soorten uitheems zijn, maar liefst 81,8% van de plantensoorten bleek uitheems.[11] Deze uitheemse soorten kunnen op meerdere manieren een ecologisch risico vormen: ze kunnen gaan woekeren vanuit voedselbossen en dus invasief worden in omliggend gebied en ze kunnen verstorend werken op ecosystemen. Bijvoorbeeld doordat uitheemse soorten vooral generalisten zoals de honingbij ondersteunen, en niet inzetten op het versterken van de inheemse insectenpopulatie, waaronder veel specialisten, die afhankelijk zijn van inheemse, gebiedseigen planten. Van de 481 uitheemse soorten die in het onderzoek naar Nederlandse voedselbossen voorkwamen, vormden 21,6% van de soorten een potentieel risico voor biodiversiteit bij vestiging in de natuur en

[10] Breidenbach, J., Dijkgraaf, E., Rooduijn, B., Nijpels-Cieremans, S. E., & Strijkstra, A. M. (2017). Voedselbossen van belang voor biodiversiteit. De Levende Natuur, 118(3), 90-93.

[11] Hoppenreijs, J. H. T., Beringen, R., Collas, F. P. L., Eeuwes, D. D. M., Odé, B., & Leuven, R. S. E. W. (2019). Risicobeoordeling van voedselbosbouw als introductieroute voor invasieve plantensoorten.

21,9% van deze soorten een potentieel risico voor het functioneren van ecosystemen.[11]

In de voorwaarden voor de eco-activiteit voedselbos wordt verwezen naar de lijst met plantensoorten van Stichting Voedselbosbouw. Deze lijst bestaat uit plantensoorten per (productieve) vegetatielaag in een voedselbos. De laag 'productieve kruinbomen >15m' bestaat voor ongeveer 22% uit inheemse soorten, de laag 'productieve kleinere bomen' slechts uit ongeveer 11% inheemse soorten, de struiklaag bevat ongeveer 14% inheemse soorten en onder de 'productieve klimmers' 8%. De overige plantensoorten zijn overwegend uitheems en een klein deel bestaat uit een kruising tussen een inheemse en uitheemse variant of soorten die zijn 'ingeburgerd'. Voor de kruidlaag is geen soortenlijst opgesteld. De samenstelling van deze lijst sluit aan bij een artikel dat Stichting Voedselbosbouw op haar website heeft gepubliceerd met als kernboodschap dat uitheemse soorten in een voedselbos geen kwaad kunnen, zolang deze maar niet invasief zijn.[12] Dit houdt echter geen rekening met de mogelijke verstoring van ecosystemen en het feit dat uitheemse plantensoorten geen ondersteuning bieden aan de specialistische fauna waar het juist zo slecht mee gaat in Nederland. Overigens bevat de lijst met voedselbossoorten enkele soorten die wel degelijk invasief zijn, zoals de fluweelboom (Rhus typhina) en Mahonia spp., die inheemse plantensoorten verdringt. Zolang de voorwaarde niet wordt vastgelegd dat de aangeplante soorten uitsluitend inheems moeten zijn, blijft het advies voor de score voor biodiversiteit beperkt tot maximaal 1 punt. Als deze voorwaarde wel wordt opgenomen, is een score van 4 punten passend.

Ook de inpassing in het landschap draagt bij aan het al dan niet positieve effect van een voedselbos op de biodiversiteit. Het komt regelmatig voor dat een voedselbos van meerdere hectares wordt opgericht in een open weide- of akkerlandschap. In dit landschap is het belangrijk om soorten te stimuleren die gebonden zijn aan dit biotoop met dit open karakter, zoals boerenlandvogels. Als het open landschap versnipperd raakt door een voedselbos, vermindert voor deze soorten de habitatkwaliteit en daarmee hun broed- en nestsucces. In een meer gesloten landschap, waar vanouds veel dooradering is, kunnen voedselbossen wel passend zijn. Het verdient wel aanbeveling om voedselbossen te verbinden met de bestaande dooradering om ervoor te zorgen dat op gebiedsniveau toekomstbestendige sleutelpopulaties tot ontwikkeling komen.

Het advies is dan ook om de eco-activiteit voedselbos alleen open te stellen in gebieden waar dit passend is. Zolang dit niet het geval is, is voor landschap een beperkte score van maximaal 2 punten het advies.

[12] https://www.voedselbosbouw.org/media/documents/VBNL-7.Gebruik_van_uitheemse_soorten_en_voedselbossen_T4r6Qsa.pdf

2 Bijlage 2: Advies TEWG waardebepaling eco-regeling 2025[13]

2.1 Tagetes

De toegerekende kosten van de teelt van tagetes patula zijn berekend op 383,19 euro per hectare. Er is uitgegaan van 8 kg zaaizaad per hectare; het minimum ligt op 6 kg per hectare maar vooral bij percelen met hoge onkruiddruk is het beter te werken met meer zaaizaad (8 à 9 kg) om de grond sneller bedekt te krijgen (Hoekzema, 2024). Verder is gerekend met stikstofbemesting van 49 euro per hectare; gewasbeschermingsmiddelen van 124 euro per hectare; energiekosten van 47,37 euro per hectare. De totale toegerekende kosten van tagetes teelt komen neer op 383,19 euro per hectare.
Tagetes als hoofdteelt zal in de praktijk verruild worden voor het laagst salderende gewas in het bouwplan en dat is waarschijnlijk het graangewas (Vervuurt, 2024).
De verwachte opbrengstverhoging die tagetes patula door bestrijding van het wortellesieaaltje kan brengen op zand is niet meegenomen in deze berekening.

Aanpassing in Excel: blad bpref2022 "F75", kosten tagetes 383,19
blad tagetes toegevoegd

l. *Tagetes als aaltjesbestrijding*, onder de volgende voorwaarden:

1°. de landbouwer teelt uitsluitend *Tagetes patula* als hoofdteelt met een zichtbare bedekking;

2°. de teelt vindt minimaal drie aansluitende maanden plaats;

3°. de landbouwer gebruikt minimaal 100% van de geadviseerde hoeveelheid zaaizaad; en

4°. de landbouwer bewaart factuur en het etiket van het zaaizaad van de *Tagetes Patula* gedurende 5 jaar in zijn administratie; en

5°. de teelt is niet toegestaan op landbouwgrond dat het voorgaande jaar was gekenmerkt als blijvend grasland.

1. De teelt van de *Tagetes Patula* is mogelijk op de bufferstrook.
2. De teelt van de *Tagetes patula* als onderzaai is niet toegestaan.
3. Cumulatie (punten en waarden zijn mogelijk met Strokenteelt, precisiegewasbescherming, precisiebemesting en fertigatie
4. Cumulatie (hoogste punten / waarden) is mogelijk met Rustgewas en biologische landbouw

   Mag worden ingezet voor invulling van GLMC 8 (toevoegen aan: art. 22-2. Bij invulling van GLMC 8 - geen waarde wel punten toekennen

In de toelichting?

- Voor de teelt wordt gebruik gemaakt van gewascode 347.
- Tijdens de teelt mag chemische onkruidbestrijding toegepast worden met als doel een gelijkmatige bedekking met *Tagetes patula,* door onderdrukking van onkruiden die aaltjes vermeerderend werken.

2.2 Voedselbos

Op dit moment is er te weinig data beschikbaar om tot een robuuste inschatting te komen van de kosten en opbrengsten van een voedselbos. Door gebrek aan deze data is de inschatting hier genoemd slechts een grove inschatting en kan deze niet worden onderbouwd zoals de waardebepalingen van de andere eco-regelingen.

De "standaardkeuze" van een minimum van 15 verschillende bomen en struiken hebben we niet een beeld. Daarnaast is de interactie tussen de bomen, struiken en

[13] Bijlage is opgesteld in juni 2024 door Eva van der Burgt (Wageningen Plant Research) met ondersteuning van Marcel van der Voort en Andries Visser (beiden Wageningen Plant Research).

planten in een Nederlandse context onbekend. Hierdoor komt iedere berekening van kosten en opbrengsten van een voedselbos op losse palen te staan. Volgende punten moeten overlegd worden om te concluderen of het zinvol is aanlegkosten van een voedselbos mee te nemen als compensatie voor ecoregeling voedselbos:

- We weten niet wat de opbrengsten zijn. Kruiden en struiken kunnen al productief zijn na het eerste jaar; bomen kunnen in jaar 7 pas volledig productief zijn. Daarnaast is de afzet nog onduidelijk.
- We weten niet wat de toegerekende kosten zijn. De kosten van aanplant in deze berekening is gebaseerd op een gemiddelde van alle bomen en struiken uit de KWIN-fruitteelt (2009/2010): appel, peer, zoete kers, zure kers, braam, rode bes, blauwe bes, pruimen, framboos, zwarte bes, kruisbes. De bomen en struiken in een voedselbos kunnen helemaal anders zijn. Verder zijn de kosten van bomen en struiken in de KWIN gebaseerd op grote aantallen bomen en struiken tegelijk (bijvoorbeeld: kostprijs bij afname van 2000 bomen of struiken of meer). Verder liggen aanplantkosten te vinden vanuit agroforestry ver uiteen: de kosten van aanplantmateriaal bij hazelnoten kan x2 gaan.
- We weten niet wat de arbeidsbehoefte is bij aanleg van een voedselbos; het onderhoud; de oogst. Daarbij valt het te bediscussiëren of we arbeid wel of niet meenemen in deze berekening: in andere teelten wordt in de saldoberekening de kosten van arbeid ook niet meegenomen in het saldo.

Ondanks deze punten is er geprobeerd een inschatting van aanlegkosten te geven. De bomen en struiken die zijn gebruikt om tot een inschatting van kosten te komen zijn gekozen omdat hier informatie over beschikbaar was; in de praktijk kunnen er andere bomen en struiken gekozen worden in een andere verhouding. Verder zijn de aanlegkosten, arbeidsbehoefte en levensduur van de bomen en struiken gemiddeld waardoor de jaarlijkse kostprijs per hectare een grove benadering is. Naast het middelen zijn er aannames gedaan. Ten eerste gaan we ervan uit dat het voedselbos geen opbrengst genereert. Aan de ene kant is er geen opbrengst meegenomen in de berekening en aan de andere kant zijn er geen oogstkosten meegenomen. Ten tweede nemen we een plantdichtheid van 3.703 bomen of struiken per hectare, dit kan afwijken waardoor de kosten anders uitpakken. Ten derde gaan we ervanuit dat de bomen en struiken gemiddeld twee jaar nodig hebben voordat deze meer opbrengen dan ze kosten in onderhoud (stichtingsperiode). Uiteindelijk is de afschrijving bepaald door de stichtingsperiode af te halen van de economische levensduur van de gemiddelde boom of struik.

Al met al worden de kosten en opbrengsten van voedselbossen nog onderzocht en moet er nog een standaard gevormd worden. Verder is van belang mee te nemen dat er meerdere provinciale subsidies beschikbaar zijn voor de aanleg van voedselbossen.

De inschatting is gebaseerd op cijfers uit Kwantitatieve Informatie Fruitteelt 2009/2010 (Heijerman-Peppelman & Roelofs, 2010). De kosten van verschillende voedselproducerende bomen en struiken uit de fruitteelt zijn gemiddeld (Tabel 1). Stichtingskosten zijn de kosten die worden gemaakt om de aanplant in productie te brengen; hierin worden de kosten van het plantmateriaal en arbeid meegenomen. De gemiddelde kosten voor een boom/struik zijn geschat op €3,60; de gemiddelde kosten voor ander materiaal zoals houten palen, bindbuis en potgrond is geschat op €2,76 per boom/struik; de gemiddelde arbeidsbehoefte voor de aanleg is geschat op 43,27 uur per hectare.

	Appel	Peer	Pruim	Zoete kers	Zure kers	Rode bes	Blauwe bes	Framboos	Braam	Zwarte bes	Kruisbes	Gemiddelde	
Bomen / struiken	5,75	4	6,5	8	4	1,25	4	3,25	1,1	0,3	1,5	3,60	Euro per boom of struik
Houten palen + bindbuis + potgrond	2,76	2,76	2,76	2,76	2,76	2,76	2,76	2,76	2,76	2,76	2,76	2,76	Euro per boom of struik
Arbeids-behoefte aanleg	60	55	36	40	20	55	80	40	40	20	30	43,27	Uur per hectare
Economische levensduur aanplant	12	25	18	18	18	8	20	5	10	10	8	13,82	jaar
Aanname stichtingsperiode	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	jaar
Resterende levensduur	10	23	16	16	16	6	18	3	8	8	6	11,82	jaar

Uitgaande van een rijbreedte van 1 meter en een tussenruimte van bomen van 2,7 meter komt de plantdichtheid op 3.703 bomen of struiken per hectare.
In totaal komt dat neer op aanplantkosten van 23.558 euro per hectare en arbeidskosten van 1.855 euro per hectare (arbeidstarief uit excel: 42,87 euro per uur). Over de aanplantkosten is een rente berekend van 3,4%; komt neer op 801 euro per hectare voor de aanleg. De schatting komt uit op 26.214 euro per hectare voor de aanleg van het voedselbos.

Om tot een jaarlijkse afschrijving te komen worden de totale aanlegkosten opgeteld met de "aanwas" (totale aanlegkosten-opbrengst) / resterende levensduur. In deze berekening wordt uitgegaan van 0 euro opbrengst en de resterende levensduur is berekend door het gemiddelde van de economische levensduur van de teelten uit Tabel 1 te nemen minus twee jaar (aanname van stichtingsperiode); komt neer op een gemiddelde resterende levensduur van 11,82 jaar.
Volgens deze berekening komen de jaarlijkse kosten van een voedselbos zonder opbrengst neer op 4.279 euro per hectare per jaar. En arbeidskosten voor aanplant van 1855 euro per hectare.
Aanpassing in Excel: blad voedselbos toegevoegd

m. *voedselbos* als bedoeld in artikel 4, vijfde lid, onderdeel a, onder de volgende voorwaarden:
1°. het toepassen van bestrijdingsmiddelen of bemesting is niet toegestaan;
2°. Buiten de aanplant is het keren, ploegen, spitten of woelen van de grond niet toegestaan;
3°. het perceel voedselbos heeft een aaneengesloten oppervlak van minimaal 0,5 hectare;
4°. Er staan minimaal 15 verschillende voedselproducerende bomen en struiken verspreid over het perceel, van de soorten als bedoeld in de lijst van Stichting Voedselbosbouw; en
5°. er is een teeltplan voor het voedselbos dat tenminste bestaat uit te volgende elementen:

a. een lijst met aangeplante of aan te planten soorten;
b. het ontwerp van het voedselbos; en
c. wanneer en wat voor voedsel de eetbare soorten zullen opleveren.

6. Het planten en onderhouden van een voedselbos wordt conform het teeltplan uitgevoerd.

In de toelichting?
- Het perceel staat geregistreerd als voedselbos met de gewascode 1940.

per hectare staan minimaal 15 verschillende voedselproducerende bomen en struiken, van de soorten die in de lijst van Stichting Voedselbosbouw voorkomen,
Dit is dus een **controleaspect** voor controle ter plaatse, niet voor GO)

2.3 Andere veranderingen

Bij ecoregeling stikstofbindend gewas is er in de vorige versie voor gekozen om het op één na laagst salderende gewas te verruilen voor het stikstofbindende gewas. De argumentatie hierbij was dat een teler zijn graangewas vanwege het goede zaaibed dat het achterlaat niet zou willen verruilen voor het stikstofbindende gewas. In de praktijk wordt echter het laagstsalderende gewas (misschien niet volledig) toch verruild voor het stikstofbindende gewas.
De waardebepaling van ecoregeling "H02 stikstofbindend gewas" verandert hierdoor: zie excel.

Aanpassing in Excel: blad ECO H02 "E21:I21", brutogeldopbrengst wintertarwe

blad ECO H02 "E27:I27", kosten luzerne

Bibliografie

Dawson, A. (2024, Februari 15). Aanpassingen gewassenlijsten eco-activiteiten. (E. van der Burgt, Interviewer)

Heijerman-Peppelman, G., & Roelofs, P. (2010). *Kwantitatieve Informatie Fruitteelt 2009/2010.* Wageningen: Praktijkonderzoek Plant & Omgeving WUR.

Hoekzema, G. (2024, Mei).

Klompe, K. (2024, Februari 12). Aanpassingen gewassenlijsten eco-activiteiten. (E. van der Burgt, Interviewer)

Trindade, L. (2024, Februari 13). Aanpassingen gewassenlijsten eco-activiteiten. (E. van der Burgt, Interviewer)

van Balen, D., & Timmer, R. (2024, Februari 13). Aanpassingen gewassenlijsten eco-activiteiten. (E. van der Burgt, Interviewer)

van der Mheen, H. (2024, Maart 15). Bloemzaadteelten. (E. van der Burgt, Interviewer)

Vervuurt, W. (2024, Juni 4). (E. van der Burgt, Interviewer)

3 Bijlage 3: Advies TEWG aanpassingen gewassenlijsten eco-regeling 2025[14]

In deze korte notitie wordt gereageerd op verschillende suggesties voor de gewassenlijsten voor de eco-activiteiten per 2025. De suggesties aangedragen door LNV aan WUR komen onder andere van sectorpartijen. Er wordt gevraagd om de suggesties te beoordelen in het licht van de gestelde voorwaarden voor de eco-activiteiten. Naast een reactie op deze suggesties is gevraagd om aan te geven of er nog andere aanpassingen geadviseerd worden, zowel verwijderen als toevoegen van gewassen. Voor deze beoordeling en advies zijn verschillende experts geraadpleegd.

3.1 Huidige lijsten – omschrijvingen en voorwaarden

De huidige gewassenlijsten zijn beschikbaar via de volgende link:
Eco-activiteiten, punten en waarde 2024 (rvo.nl)

De voorwaarden van de eco-activiteiten zijn te raadplegen in de artikelen 18 tot en met 25 van de Uitvoeringsregeling GLB 2023, toegankelijk via de volgende link:
wetten.nl - Regeling - Uitvoeringsregeling GLB 2023 - BWBR0047444 (overheid.nl)

3.2 Rustgewas

Suggesties voor lijst Rustgewassen:

1. **Vraag**: Naam rustgewas aanpassen naar "bodemgewas" om verwarring met de andere rustgewassenlijst te voorkomen.
   Advies: Het is verwarrend dat er twee verschillende gewaslijsten zijn met dezelfde naam. De naam Bodemgewas is echter ook al in gebruik als titel voor Groenbedekking en Onderzaai vanggewas. Het zou helpen een passende naam te bedenken wanneer de eigenschappen van een 'Rustgewas' in de lijst eco-activiteiten duidelijk zijn gedefinieerd, samen met de verschillen ten opzichte van de eigenschappen waaraan het andere Rustgewas (7 APN) moet voldoen. Suggestie is om de namen van lijsten voor nu te veranderen in 'Rustgewas (eco-activiteit)' en 'Rustgewas (7 APN)'. (van Balen & Timmer, 2024) (Klompe, 2024).

2. Toevoegen aan lijst rustgewassen:
   a. **Suggestie:** Graszoden
   Advies: Een beschreven doel van een rustgewas is bijdragen aan bodemkwaliteit. Bij graszaad teelt wordt het gras gemaaid, waarbij wortels en stoppel achterblijven en zo bijdragen aan de opbouw van organische stof (OS) en de bodemstructuur. Bij zoden teelt wordt er een deel van de bodem afgevoerd, samen met stoppels en wortels, OS verloren gaat. Daarom behoort de teelt van graszoden niet tot de lijst rustgewassen. (van Balen & Timmer, 2024)

   b. **Suggestie:** Bloemzaden
   Advies:
   Hoewel de lijst met aangeleverde zaadteelten een veelheid aan verschillende gewassen/gewastypen omvat, zijn de gewassen gezamenlijk in deze reactie behandeld. Naast bloemen/bloemzaden staan er ook kruidengewassen op zoals Dragon, Tijm, Bonenkruid en

[14] Bijlage is opgesteld in maart 2024 door Eva van der Burgt (Wageningen Plant Research) & Andries Visser (Wageningen Plant Research).

Digitalis. Dahlia staat er (als vegetatief overblijvend knolgewas) wel op, maar pioenrozen dan weer niet. Of het moet om een eenjarige Dahlia uit zaad gaan.

Kortdurende, en eenjarige teelten (zoals Calendula, Centaurea, Viola, Nigella) staan naast meerjarige teelten (zoals Asclepias, Akelei, Duizendblad, Dragon en Tijm).
Bovendien staan een aantal gewassen al in de rustgewassenlijst (zoals Blauwmaanzaad 247/ Lijnzaad (linum soorten) 666). Deze gewassen, met uitzondering van de erg kortdurende gewassen, zouden eventueel als rustgewassen kunnen worden gezien. In de bijgevoegde lijst is aangegeven of het om een één-, tweejarige of meerjarige teelt gaat.

Het lijkt echter moeilijk om aan de vruchtwisselingseis van eens in de drie jaar als hoofdteelt op hetzelfde perceel te voldoen. Bij twee- en meerjarige gewassen lopen de teeltjaren in elkaar over en wordt een normale (eenjarige) vruchtwisseling sowieso al doorkruist. Bovendien zijn er ook tweejarige gewassen die in het najaar van het eerste jaar gezaaid worden (Oenothera, Lunaria, Myosotis, Anthemis) en die daardoor ook onder de winter/vanggewassen kunnen worden gerekend.

Verder is de vraag naar bloemzaden zéér wisselend. De teelten verschillen per jaar en soms wordt er in één teelt voor jaren aan zaaizaad geproduceerd.
De arealen op hectare-schaal zijn daarmee uiterst klein – het zijn meer teelten op are-schaal – en verre van structureel (in bouwplanverband). (van der Mheen, 2024)

Ervan uitgaande dat de genoemde gewassen in één gewascode vallen (bijvoorbeeld 174 bloemzaden open grond of 2744 kruiden, zaden en opkweekmateriaal) kunnen deze in geheel in de rustgewassenlijst vallen maar het is dus vraag of de niet structurele aard van de zaadteelt en de kleine schaal waarop deze gewassen geteeld worden genoeg waarde toevoegen als eco-activiteit.

3.3 Meerjarige teelt (naam wordt per 2025 aangepast naar "Verlengde teelt")

Suggesties lijst meerjarige teelt:

1. Verwijderen van lijst meerjarige teelt
    a. **Suggestie:** Miscanthus (is meer een permanente teelt)
    Advies: Het is mogelijk Miscanthus te telen als meerjarige teelt, desalniettemin wordt Miscanthus meer permanent geteeld dan meerjarig. Een perceel aanplanten met Miscanthus is een grote investering. De productie van Miscanthus is vanaf 3 jaar maximaal; de hoge kosten van de aanplant en de lage gewasopbrengst maakt dat de teelt vanaf 10 jaar pas rendabel is. (van Balen & Timmer, 2024)
    Miscanthus heeft vanaf het tweede jaar wel een positief effect op bodem (Trindade, 2024). Miscanthus staat ook op de lijst Vezelgewas. Op die manier kan er toch nog een beloning voor de teelt van Miscanthus aangevraagd worden. Vanwege dat de teelt meer permanent wordt geteeld, is het advies om Miscanthus van de lijst meerjarige teelt te halen.

Opvallend is dat Zonnekroon ook meer een permanente teelt is die op de lijst meerjarig staat. Om consistent te zijn zou zonnekroon net als Miscanthus van de lijst af moeten (van Balen & Timmer, 2024)

3.4 Natte teelt

Suggesties lijst natte teelt:

1. Toevoegen aan lijst natte teelt.
    a. **Suggestie:** Wilgenteelt (productief, gewascode 795)

    Advies: De voorwaarde voor een natte teelt is dat deze jaarlijks geoogst wordt. Wilgen worden om de 2 tot 4 jaar geoogst (Dawson, 2024). Wilgenteelt voldoet om die reden niet aan de voorwaarden van natte teelt.

3.5 Vroeg rooien 1 september

Suggesties lijst vroeg rooien 1 september:

1. Toevoegen aan lijst vroeg rooien 1 september
    a. **Suggestie:** Plantuien
    Advies: Plantui wordt al vóór 31 augustus gerooid; zaaiui soms wel en soms niet. Bij plantui is er dus geen prikkel nodig om eerder te rooien. Om die reden hoeft plantui niet op de lijst vroeg rooien 1 september. (van Balen & Timmer, 2024)

3.6 Groenbedekking

Suggesties lijst groenbedekking:

1. Toevoegen
    a. **Suggestie:** Gerst en tarwe
    Advies: Gerst en tarwe kunnen inderdaad als groenbedekker worden ingezaaid en ingewerkt in het voorjaar net als Rogge en Japanse haver. Haver (238) kan ook op de lijst groenbedekking. (van Balen & Timmer, 2024)

3.7 Overige Aanpassingen lijst

Naast een reactie op bovenstaande suggesties is gevraagd om aan te geven of er nog andere aanpassingen geadviseerd worden, zowel verwijderen als toevoegen van gewassen. De volgende suggesties werden aangedragen door experts:

1. Toevoegen aan lijst stikstofbindende gewassen
    - Kidney boon (van Balen & Timmer, 2024)
    - Kikkererwt (van Balen & Timmer, 2024)

2. Toevoegen aan lijst groenbedekking
    - Haver (van Balen & Timmer, 2024)

3. Verander benaming rustgewas en groenbedekker “Niger”
    - De Nederlandse naam van Guizotia abyssinica waar Nigerzaad (vogelvoer) vanaf komt is Gingellikruid.

Bibliografie

Dawson, A. (2024, Februari 15). Aanpassingen gewassenlijsten eco-activiteiten. (E. van der Burgt, Interviewer)

Heijerman-Peppelman, G., & Roelofs, P. (2010). *Kwantitatieve Informatie Fruitteelt 2009/2010.* Wageningen: Praktijkonderzoek Plant & Omgeving WUR.

Hoekzema, G. (2024, Mei).

Klompe, K. (2024, Februari 12). Aanpassingen gewassenlijsten eco-activiteiten. (E. van der Burgt, Interviewer)

Trindade, L. (2024, Februari 13). Aanpassingen gewassenlijsten eco-activiteiten. (E. van der Burgt, Interviewer)

van Balen, D., & Timmer, R. (2024, Februari 13). Aanpassingen gewassenlijsten eco-activiteiten. (E. van der Burgt, Interviewer)

van der Mheen, H. (2024, Maart 15). Bloemzaadteelten. (E. van der Burgt, Interviewer)

Vervuurt, W. (2024, Juni 4). (E. van der Burgt, Interviewer)